కలలో జారిన కన్నీరు

మొగ్గవిడి పువ్వవుతుంది; గడ్డిమీద మంచుకణం కరిగిపోతుంది. నదిలో పిల్ల కెరటం రాపిడికి వొడ్డున రాయి కరిగిపోతుంది. ఇవేవీ మనం చూడం. ప్రకృతిలో జరిగే మార్పులు ఎప్పుడు, ఎట్లా జరుగుతాయో మనకి తెలీదు కాని మార్పు జరిగిందని గుర్తిస్తాం. మానవుడిలో కాలం తెచ్చే మార్పు మానవుడికి తెలీదు – అంటే, మార్పుల ఫలితం ప్రవర్తనలో చూడం. మంచికైతేనేం చెడ్డకైతేనేం మనలో ఫలానా మార్పు జరిగిందని ఇతరులు మనకి తెలియజేస్తే మనసులో కాస్త చీకాకుపడతాం. మనిషి మార్పు కాంక్షిస్తాడంటారు – నిజంగా అతను కాంక్షించే మార్పు బాహ్య జగత్తులోనే కాని తనలో కాదు.

కోదండరామయ్య ఆ రాత్రి అట్లాంటి మార్పు తన భార్యలో చూసి బాధపడతాడు. పదకొండు దాటింది. ఇంకా చదువుదామనుకుంటుండగా కిటికీలోంచి మెల్లగా వీస్తూవున్న గాలి పెద్దదయి పుస్తకంలోని పుటలను కదులుస్తోంది. వాటిని సర్ది పుస్తకం మూసేసి బెడ్‌రూమ్ లాంప్ కోసం వెదికాడు. అతనికి నవ్వొచ్చింది. బెడ్‌రూమ్ దీపం ఏ మారుమూలో చీకట్లో వుంటుందనిపిస్తుంది. ఎదురుగా బల్లమీద వుంది దీపం వెలిగించాడు. అనసూయకి దీపంవుంటే నిద్రపట్టదు. తనకి లేకుంటే నిద్రపట్టదు. ఎట్లా? గోడపైన మూలగా తగిలించి చుట్టూ ఎర్రకాగితం అమిర్చి, వుండీవుండనట్లుగా ఏర్పాటు చేసి చీకటిరాత్రుళ్ళు గడపటం ఉభయులకీ సమ్మతం. స్విచ్ నొక్కి ఎలక్ట్రిక్‌దీపం ఆర్పేశాడు. బెడ్‌రూమ్‌లాంప్ ఎలక్ట్రిక్‌దీపం సంతానంలా తల్లికోసం తన్నుకులాడి తేరుకుంది. కొంచెం పెద్దదిచేసి అనసూయ మొహాన చూపాడు. రోజూ వారిద్దరి మధ్య జరిగేదే యీ హాస్యకాండ. ఆ దీపం వెలుగు ఆమె కనురెప్పలమీద కదలగానే, ఎంత నిద్రలో వున్నా మేలుకోడం "అబ్బ – ఆర్పేద్దురూ, మీకు పుణ్యం వుంటుంది" అని ఆవులింతలో అస్పష్టంగా అని వొళ్ళు వొయ్యారంగా విరుచుకుని అటు తిరిగి పడుకోవడం నిత్యసంబరం.

దీపకాంతి ఆమె మొహంమీద పడింది. పాపం వెర్రిది. గాఢమైన నిద్రలో వుంది. పగలల్లా చాకిరీ చేసి అలిసి వొళ్ళు మరిచి నిద్రపోతోంది. గాలి జోరుకి పమిట తొలిగి అతని మొహం మీద పడుతోంది. అటువైపు మడిచిన దుప్పటి అంచుని లేపి ఆమె వక్షంపై కప్పుతోందది. గాలి తలవెంట్రుకలు నుదిటి మీదకి జారి కళ్ళని కప్పేశాయి. ముంగురులను మెల్లగా కళ్ళమీద నుండి తొలిగించాడు. ఎన్నడూ చూడని దృశ్యం చూశాడు కోదండరామయ్య. ఆమె కనురెప్పల కిందనుండి కన్నీరు ముత్యాలలా జారి చెక్కిలిమీద నుండి పడడం అతనికి కనిపించింది. నిజంగానా? కన్నీరేనా? మరోసారి చూద్దం కోసం దీపం మరికొంచెం పెద్దదిచేశాడు. వల్లకాదన్నట్లుగా గాలి వొక్క కసురుతో దీపం ఆర్పేసింది. అతను బైట కొచ్చేశాడు.

బైట వరండాలో పడక కుర్చీలో కూర్చుని గాలి రోడ్డు మీది చెత్తా చెదారంని కదిలిస్తూ, సర్దుతూ వీస్తున్న దృశ్యం చూస్తున్నాడు. అతనికి ఆశ్చర్యంవేసింది. గాలి ఎక్కడ నుండి ప్రారంభమౌతుంది ఎటు వీస్తుంది? దానికి గమ్యస్థానం ఉందా? కన్నీరు అంతే- ఎక్కడ, ఎందుకు ఎల్లా కారుతుంది? అతను అప్పుడు చదువుతున్న గ్రంథంలో కన్నీటి గురించి ఒక అధ్యాయం వుంది. అదే చదివి, గ్రంథంమూసివేసి, పడుకోటానికి సిద్ధపడేటప్పటికి అనసూయ నిద్రలో కన్నీరు జారడం దృశ్యం చూడ్డం జరిగింది. జర్మన్ తత్వజ్ఞుడు షాఫ్‌నార్ సిద్ధాంతాలను విమర్శించే తాత్విక గ్రంథం అది.

"కష్టాలేవీ కన్నీటిబొట్టు విలువచేయవు. ఈ కన్నీరు కార్చేదీ, ఇతరులచేత కార్పించేదీ స్త్రీలే. కొందరు పైకేడుస్తారు. మరికొందరు లోలోన ఏడుస్తారు. మొత్తంమీద స్త్రీల కెప్పుడూ కన్నీటిధారలే. ఆ కన్నీటి ప్రవాహానికి జన్మస్థానం ఏదో ఎవ్వరికీ తెలీదు. ఆనందం, ఈర్ష్య విచారం, కోపం - ఉద్రేకం ఏదైనా, అది కన్నీటి ద్వారానే వ్యక్తమౌతుంది. పిల్ల నదిలా ప్రారంభించి, కన్నీటి ప్రవాహం, యుగయుగాలుగా ప్రవహించి, వొడ్డును మెల్లగా కోస్తుంది. మానవుడు ఎంతో ఆప్యాయంగా చిన్ననాటి నుండి శ్రమపడి కట్టుకున్న ఆశాభవనాన్ని ముంచివేసేటంతటి వేగంగా ప్రవహిస్తుంది. చివరికి - జీవితానుభవం గురించి షాఫ్‌నార్ చెప్పిన నిర్వచనాలలో ఇవి కొన్ని.

షాఫ్‌నార్ 1788లో జర్మనీ దేశంలో జన్మించాడు. కొంతకాలం హాంబర్గ్ పట్టణంలో ఒక వ్యాపార సంస్థలో క్లార్క్‌గా పనిచేశాడు కాని అతని దృష్టి ఎప్పుడూ సాహిత్యం పైనా, వుద్యోగం పైన మరలుతూ వుండేది. అతని తండ్రి చనిపోయాడు. అది సహజమైన చావుకాదని, ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడని కొందరు చెప్పుకుంటారు. ఆ క్లార్క్ వుద్యోగం విడిచేసి సాహితీ వ్యాసంగం కొనసాగించడం అతని తల్లికి ఇష్టమే. రచయిత్రిగా పలుకుబడి సంపాదించాలని ఆమె పరిషత్తులను సమావేశపరచి శ్రమపడుతుండేది. శృంగారచేష్టలు చేసేది, ప్రేమకలాపాలు కొనసాగించేది తల్లి ప్రవర్తన అతనికి నచ్చలేదు. తరుచు తల్లీ కొడుకు తగవులాడుకొనేవారు. స్త్రీలోకాన్ని చులకనచేసే అతని అభిప్రాయాలన్నీ తల్లిపై గల ద్వేషంనుండి బయలుదేరినవే ననుకోవచ్చు. ఫ్రాంక్‌ఫర్ట్ పట్నంలో ఉపన్యసిస్తూ తాత్విక రచనలు చేస్తూ, ముసలి బ్రహ్మచారిగా గడిపాడు. కాంట్, ప్లేటోల సిద్ధాంతాలు, ఉపనిషత్తులు అతన్ని ఎక్కువగా ఆకర్షించినాయి. అతని రచనలపై హిందూతాత్విక సిద్ధాంతాల ప్రభావం చాలావుంది. అతను పెంచిన కుక్కపేరు "ఆత్మ" గదిలో బుద్ధుని కంచుప్రతిమ వుండేది.

వొస్తువులను కామించి పొందడంలో కనబరిచే పట్టుదలే మానవుడి కష్టాలకు కారణం అని షాఫ్‌నార్ వాదం.

పట్టుదలని విసర్జించినప్పుడు, మానవుడు ఆనంద శిఖరం చేరుకుంటాడు. వాంఛ అనే సబ్బు బుడగని పెద్దదిగా వూదుతాం - అది చివరికి పగిలిపోతుందని తెలుసుండి కూడా, మాయ ముసుగులా లోకంపైన పడుతుంది. దాన్ని తొలిగిస్తే ఇతరుల బాధలు మనవిగా కనబడతాయి. సానుభూతి ప్రేమల ద్వారానే యీ మాయని తొలగించడం సాధ్యపడుతుంది. జ్ఞానమార్గంకంటె కర్మ మార్గమే మానవుడికి ఆనందాన్ని సమకూరుస్తుందని అతని సిద్ధాంతం.

కళాశాల విద్యార్థిగా తత్వశాస్త్రం చదివి, బి.ఎ.డిగ్రీ సంపాదించుకున్నాడు కోదండరామయ్య. హిందూ తాత్విక సిద్ధాంతాలను పాశ్చాత్య సిద్ధాంతాలతో పోల్చి, సమన్వయపరిచే రచనలు అతనికి ఇష్టం. అనేక మంది ఒకే విషయం చెప్పడం చిత్రంగా వుంటుంది. కాబట్టి ఆ విషయంలో "సత్యం" వుండాలి. సంసారాన్ని సాగరంతో పోలుస్తారు.

"నేను ఒడ్డునున్న గులకరాళ్ళతో ఆడుకుంటాను – నా ముందు వున్నది మహాసముద్రం" అన్నాడు విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞుడు న్యూటన్.

"నిరంతర ప్రతిమ" చిత్రించాడు శిల్పి రోడిన్. నగ్నంగా ఒక కన్య వొళ్ళు విరుచుకుని, తల వెనక్కి వెళ్ళాడేసి కూర్చునుండగా, ఒక ముదుసలి తన గడ్డాన్ని ఆమె స్థనాలమధ్య పోనిచ్చి, ఆమె పెదవులను వెదుకుతూ వున్నట్లు చూపుతుంది. ఆ రోడిన్ శిలా విగ్రహం. "ప్రతి స్వల్పమైన వస్తువూ ఏదో బాధపడుతూ వుంటూంది. ఆ బాధలో మన సంతోషాన్ని కలపకూడదు" అంటాడు వర్డ్స్‌వర్త్ కవి.

తత్వజ్ఞులు సిద్ధాంతాల కంటే వారి జీవితగాథలు మరీ చిత్రంగా వుంటాయి. షాఫ్‌నార్ బోధనలో శాంతము, అధ్యాత్మిక తృప్తి, నిరాడంబరము, స్వార్థ త్యాగము, విశ్వమానవ ప్రేమ కనబడతాయి. కాని అతని నిత్యజీవితంలో వేరుగా దర్శనమిస్తాడు. ఒకసారి వొక వృద్ధ స్త్రీ తన గది ముందు బిగ్గరగా మాట్లాడుతోందని చిరాకుపడి, ఆమెని మెట్లమీద నుండి కిందకి త్రోసివేశాడట షాఫ్‌నార్. మృత్యువు పట్ల భయం పోగొట్టి జీవితం పట్ల అభిమానం, ఆశ రేకెత్తించ యత్నిస్తారు తత్వజ్ఞులు కాని షాఫ్‌నార్ రచనలలో నిరాశ, దుఃఖము ప్రబలంగా గోచరిస్తాయి. వాటిద్వారా కన్నీటితో చెలిమి అలవడుతుంది. కోదండరామయ్యకి ఆ రచనలంటే అందుకనే యిష్టం. స్వాతంత్ర్య సమరోద్యమములో జేరి జైలులో గడిపిన రోజుల్లో ఆ సిద్ధాంతాలు ఎంతో మనశ్శాంతినిచ్చాయి. ఒక విధంగా అతని జీవితాన్ని బట్టిచూస్తే షాఫ్‌నార్ చెప్పినవేవీ నిజంకావు తన భార్య అనసూయ కంటతడిపెట్టగా అతనెప్పుడూ చూడలేదు. ఆమె పెత్తల్లికూతురు పోయినప్పుడు తన్ను వొదిలి వెళ్ళడానికి యిష్టపడలేదు. రెండేళ్ళ క్రితం ఆడపిల్ల పుట్టిపోయినప్పుడు కూడా ఆమె విచారించి కన్నీరు కార్చడం అతనికి జ్ఞాపకం లేదు. అతని వేదాంతం చాలా భాగం ఆమెకూ అబ్బినట్లుంది. ఉన్నవాళ్ళుంటారు పోయినవాళ్ళుపోతారు, దానికి విచారం ఎందుకూ? పోయిన పిల్లని జ్ఞాపకం చేసుకుని తను దిగులుపడినప్పుడు "ఎందుకండీ బెంగ! ఇహ మనకి పిల్లలు పుట్టరనా? అసలు మనకి పిల్లలెందుకండీ? హాయిగా ఇద్దరం వొంటిగా రామాయణ భాగవతాలు చదువుకుంటూ, కృష్ణా రామా అనుకుంటూ ప్రశాంతంగా జీవితం గడిపితే చాలదూ? ఈ దేశం జనాభా పెరిగిపోతూవుందని పెద్దలందరూ మొత్తుకుంటోంటె, తమకి లేరని బెంగపడడం సమాజంపట్ల అపచారం కాదూ?" అనేది మొత్తం మీద కాపరానికొచ్చిన నాలుగైదేండ్లలోనూ భార్య కంటతడి పెట్టగా అతనెప్పుడూ చూడలేదు. వైధవ్యంలో తన తల్లి గావించిన దురంతాలు స్మరించుకుని స్త్రీలనందరినీ మొత్తం ఆడిపోస్తుంటాడు షాఫ్‌నార్.

కోదండరామయ్య మళ్ళా గదిలో కెళ్ళాడు. దీపం ముట్టించాడు. కిటికీ తలుపు దగ్గరగా వేశాడు. దీపం వెలుగులో కన్నీరు నీటి గుంటలో ప్రతిబింబించిన నక్షత్రాలలా జారుతోంది. కన్నీరేనా? వ్రేళ్ళతో తడిమాడు. నిస్సందేహంగా కన్నీరే. వేలు తడిసింది. ఎందుకంత విచారం? "అనుసు, అనుసూ" అని ఆమెను మేలుకొల్పాడు.

ఉలిక్కిపడి లేచి, దుప్పటినే పమిటగా పైకి లాక్కుని కూర్చుంది. దీపంకేసి వెర్రి చూపు చూసింది. ఆరిపోతున్న దీపంలా కళ్ళమీదికి కనురెప్పలు జారుతున్నాయి. జారకుండా బలవంతంగా కళ్ళు విప్పి చూపు నిలబెట్టింది. ఆవులింతలో వొళ్ళు వొంకరలు తిరిగింది. దించేసిన తెరచాప గుడ్డలాగ.

"ఎందుకు అనుసూ ఏడ్పు?"

"ఏడ్పా!"

"అవును..."

"నే ఏడ్చానా?"

"చూడు, ఇదంతా కన్నీరే, అని తన వేలిని కంట తడిలో ముంచి చూపాడు.

"నిజంగానా?" అని కొంగుతో కళ్ళని తుడుచుకుంది.

"ఎందుకు అనుసూ" అని ఆమె ముఖాన్ని తన చేతుల్లో తీసుకుని, నోటిని ఆమె కళ్ళపై ఆనించాడు.

"అదేమిటి – ఉప్పగా ఉంటుంది."

"వేళాకోళానికేంగాని ఎందుకు ఏడుపు?"

ఏమో – అసలు ఏడ్చినట్లే మీరు చెప్పేదాకా తెలియదు నాకు."

"ఏదో కారణం వుండాలి."

"నాకేం గుర్తుకురావడం లేదు కలేదానా వచ్చిందేమో?"

"ఏం కల?"

"నా కేం జ్ఞాపకం రావడం లేదు" అంది ఆవులింత మధ్యలో వచ్చిన చిరునవ్వు ఆపుకుంటూ.

"జ్ఞాపకం తెచ్చుకో. చెప్పకపోతే నాకు నిద్రపట్టదివాళ" అన్నాడు బింకంగా.

"ఓ యబ్బ – అదంతా నిజమే కాబోలు"

"నువ్వెందుకల్లా అనడం – నన్ను నువ్వు ఎరగవు గనకనా – నీ మనస్సు నాకు తెలుసు, నిన్ను పూర్తిగా అర్థం చేసుకున్నాననే అనుకుంటున్నాను."

"మనస్సుని అర్థం చేసుకుంటారు బాగానేవుంది కాని, మీ రెప్పుడైనా నా అందాన్ని మెచ్చుకున్నారా?"

"ఇవాళ నువ్వు వింతగా మాట్లాడుతున్నావు. నీకేదో నన్ను గురించి వింతకలొచ్చి వుండాలి. అది చెప్పవూ?" అన్నాడు దీనంగా.

"ఏమో – ఏదీ స్పష్టంగా లేదు. అద్దంలో మొహం చూసుకుంటానట–అద్దం పగిలివుంటుందిట బాబోయ్ అని కేకేస్తాను. ఎక్కడో పెద్ద మంట – నిప్పు – గుడ్డలు తగులడుతున్నట్లు – నిప్పుచుట్టూ తెల్లపొగ – మంట కనబడకుండా – మళ్ళా కేకేస్తాను తరవాత... తరువాత...."

మాటల కోసం తడుముకుంటూ దిండుమీద తల ఆనించింది.

"తరువాత...? ఇంకా జ్ఞాపకం చేసుకో."

"తరువాత.... ఎవరికో పిల్ల పుట్టడం...అమ్మో! భయమేస్తుంది. చుట్టూ మాయ ఎర్రగా, రక్తం అదీను – ఆ మాయ మధ్య శిశువు గడ్డకట్టి వున్నట్లు, – ఆకారం కనబడదు."

"అదంతా మాయలాగుందందూ."

"పడుకోండి"

"మొహం కడుక్కో. లే. మంచినీళ్ళు తాగి పడుకో."

అనసూయ లేచింది. మొహం కడుక్కుని తుడుచుకుని హాల్లో లైటు వేసి గోడనున్న అద్దంలో మొహం చూసుకుంది.

"ఇదేవిటండీ – ఈ అద్దంలో మొహం సరిగ్గా కనబడటం లేదు!" అని కొంగుతో అద్దం తుడిచింది.

"రాత్రిళ్ళు అందుకే అద్ధం చూసుకోకూడదంటారు మనవాళ్ళు. ఆడది అసలే చూసుకోకూడదు."

అనసూయ మళ్ళా గదిలోకొచ్చి కిటికీ తెరిచింది. ఆవులించి పడుకున్నట్టు దీపం ఆరింది. "అమ్మయ్య" అని పడుకుంది. అనసూయ.

②

మర్నాడు మరోమారు – రాత్రి కన్నీటికి కారణమైన ఉత్తరం తీసి చదివింది అనసూయ. బెనారస్ నుండి ఆమె అక్క వ్రాసిన ఉత్తరం అది. ఆ ఉత్తరంలో ఆమెకు కావాల్సిన వాక్యాలు కొన్నే–

"...ఆనందం నిన్ను మరీమరీ అడిగానని వ్రాయమన్నాడు. ఇంట్లో ఎప్పుడూ తెగ అల్లరిచేస్తూ వినోదాలు, స్నేహితులు, షికార్లతో కాలం గడుపుతూవున్నా కూడా క్లాసులో మంచి మార్కులు ఎల్లావొస్తాయా అని మా అందరికీ ఆశ్చర్యంగా వుంది. ఇదివరకు అతని పెళ్ళిని గురించి వ్రాశాను. ఇప్పుడా సంగతంతా మారిపోయింది. ఆ సంబంధం నచ్చలేదని తిరగగొట్టేశారు. ఇంచుమించు నీలాంటిది దొరికేదాకా వివాహం చేసుకోనని భీష్మించుకొని కూర్చున్నాడు. మీకు ఇప్పట్లో ఇటుకేసి రావల్సిన పని...."

ఆనందరావుని అనసూయ ఎప్పుడూ చూడలేదు – ఆమె అక్కయ్యకి అతను వరసకి మరది – అంటె భర్త పినతల్లి కొడుకు. చిన్నప్పటినుండి బెనారస్‌లో అన్నగారితో వుండి చదువుకుంటున్నాడు.

సూరమ్మ – అంటే అనసూయ అక్క – వేసంగిలో పుట్టింటికి వొచ్చినప్పుడు ఎప్పుడూ ఆనందరావు కబుర్లే చెబుతుంటే అనసూయ శ్రద్ధగా వినేది. ఎప్పుడూ ఏదో అల్లరిచేస్తూ, నవ్వుతూ, ఇతరులను నవ్విస్తూ, బోలెడు కాలక్షేపం కలిగిస్తాడుట. అర్ధరాత్రి మంచంకింద దూరి దయ్యంలా ఇంట్లో వాళ్ళని జడిపిస్తాడట. అనసూయని అతను పది పన్నెండేండ్ల క్రితం చూశాడు. కానీ యీమె అతన్ని చూడలేదు. అనసూయని మళ్ళా పెళ్ళిలో చూశాడు. అప్పుడు కూడా ఆమె అతన్ని చూడలేదు. సూరమ్మ అతన్ని గురించి చెప్పినప్పుడల్లా చూడాలని కుతూహలపడుతూండేది. "ఈసారి వొచ్చేటప్పుడు అతన్ని మనింటికి తీసుకురావే" అంది చాలాసార్లు అనసూయ అక్క సూరమ్మతో. "అబ్బే, అతను రాడే. పరాయి వాళ్ళింటికి వెళ్ళడం అంటే చాలా సిగ్గుపడతాడు. చిత్రం వాళ్ళ స్వంతింట్లో కూడా వొక్కొక్కసారి పరాయివాడిలా ప్రవర్తిస్తాడుట" అన్నది సూరమ్మ.

"నీ దగ్గర చనువేగా".

"ఐనా సరే అతను రాడే. ఈ సారి తీసుకురమ్మని మీ బావతో నువ్వు చెప్పరాదు?"

"బావతో నే చెబితే బాగుంటుందా"

"ఏం ఫరవాలేదు. నీ కింకా పెండ్లి కాలేదుగా" ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

ఈ సంభాషణ జరిగిన నెలరోజులకే ఆ వూళ్ళో ఏదో పనుండి ఆనందరావు తండ్రితో సహా వొదినగారి పుట్టింటికి కొచ్చాడు. సాయంత్రం ఎనిమిదయింది. ఇంట్లో పెద్దలు పిల్లలు బోలెడు జనం వున్నారు. పిల్లలంతా భోజనాలు చేసి పరున్నారు. అనసూయకూడా పడుకుంది. ఆనందం వచ్చిన సంగతి ఆమెకు తెలియదు. మండువా సందు పక్కగదిలో ఆనందానికి మంచం వేశారు. భోజనమయ్యాక ఆనందం అల్లా తిరిగొచ్చి పదింటికి తలుపుతట్టాడు. ఎవరూ పలకలేదు. అనసూయ నిద్రకళ్ళతో ఎల్లాగో తలుపుతీసి మళ్ళా వెళ్ళి పరుంది. మెల్లగా గదిలోకి ప్రవేశించి దీపం కొంచెం పెద్దది చేసి ఆమె ముఖం మీదికి ఎత్తి చూశాడు. ఆమెను చూసి మూడేళ్ళయింది. ఈ మూడేళ్ళల్లోనూ ముఖంలో మార్పు కనబడింది - ఆ సన్న వెలుగులో వెన్నెట్లో విప్పుకున్న మొగిలి పొత్తిలా చుట్టూ రేగిన జుట్టులోంచి ఆమె ముఖం విప్పారుకుంది. వేళ్ళతో ఆమె బుగ్గలని తాకాలనుంది. అటూ ఇటూ చూసి ఒకసారి తాకాడు. మెత్తగా, వేడిగా తగిలాయి ఆమె కదిలింది.... ఏదో స్పర్శ, కండ్లకి గంతలు కట్టుకుని త్రాడనుకుని సర్పంపైన చెయ్యి వేసిన స్పర్శతో ....కదిలి, సగం మూసిన కంటిని పూర్తిగా మూసింది. స్విచ్‌లో చెయ్యిపెట్టి షాక్ తిన్నట్లు చెయ్యిలాగేసి, వెళ్ళిపోయ్యాడు. తెల్లారగట్ట ఐదింటికే అనసూయ లేచింది. ఆ పల్చటి వెలుగులో నిద్రమైకంలో అతన్ని ఆమె సరిగ్గా చూడలేదు. పొడుగాటి వెంద్రుకలు ఉంగరాలుగా చుట్టుకుని మొహంలో చాలాభాగం కప్పివేశాయి. అంతవరకే యీమెకి గుర్తు. ఆరుగంటలకే తండ్రితో వెళ్ళిపొయ్యాడు ఆనందం.

మరో ఏడాది తర్వాత దసరా శెలవలకి సూరమ్మగారింటికి కెళ్ళింది అనసూయ. అంతకు క్రితం రోజునే ఆనందం వాళ్ళ వూరు వెళ్ళిపొయ్యాడట.

ఆ పైయేడాదికి అనసూయ పెళ్ళి స్థిరపడింది. భర్త చాలా ఆస్తి, చదువు వున్నవాడు ఉద్యోగం దొరికే అవకాశాలున్నా స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పనిచేయాలన్న ఆతృతవల్ల, ఆ అవకాశాలను వొదులుకున్నాడు. అనసూయ పెండ్లికి ఆనందరా వొచ్చి వొక్కరోజున్నాడు. ఆమెకు మాత్రం, అతన్ని చూసే అవకాశం చిక్కలేదు. సాయంత్రం ఐదింటికి అక్కయ్య నడిగింది.

"ఆనందం వొచ్చాడుట - ఎక్కడున్నాడో... నాకు కనపడలేదు".

"ఏమో యీ జనంలో ఎక్కడున్నాడో...విడిదిలో మేడమీద గ్రామఫోన్ పాటలు వింటూ కూర్చున్నాడు ప్రొద్దున నే వెళ్ళినప్పుడు" అంది సూరమ్మ.

మేడమీది విడిదిలో కెళ్ళింది అనసూయ. గదిలో భర్త కోదండరామయ్య, ఆనందం, యింకా ఎవరెవరో చాలా మంది వున్నారు. మాటలు వినబడ్డాయి. లోపలికెళ్ళకుండా తొందరగా వొచ్చేసింది.

③

ఇవన్నీ గడిచిన సంగతులు. అప్పుడప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చి, కొంత ఆనందాన్ని కొంత విచారాన్ని కలగచేస్తూంటాయి. భర్తతో రాజకీయాలని గురించి కబుర్లు, వంట, సంసారం, చాకిరీ, రాత్రిళ్ళు వేదాంత గ్రంథాలు భర్త చదివి చెపుతూండడం... మామూలుగా సాగిపోతోంది ఆమె జీవితం. బెనారెస్ నుండి సూరమ్మ ఉత్తరం కోసం ఎదురు చూడడం, ఉత్తరం రాకపోతే బాగుండుననుకోడం, ఆమె కొక రహస్యమైన అనుభవంగా తయారైంది. ఆ ఉత్తరంలో తప్పకుండా ఆనందం గురించి.... వొక్క వాక్యమైనా.... వుండి తీరుతుంది. "ఆనందం" అనే ఒక వ్యక్తి స్వరూపాన్ని ఊహలో నిర్మించుకుంది. అక్క ఉత్తరంలో విషయాలతో ఆ రూపానికి మెరుగులు దిద్దుతూ వుంటుంది. ఆమె మనస్సు ఒక పెద్ద భవనం... అందులో అనేక గదులున్నాయి. వాటిల్లో ఒక దాంట్లో ఆనందం కాపురం వున్నాడు. అద్దెగిద్దెలేదు తలుపు తెరిచిచూస్తే, లోపల కనపడదు ఆనందం గుర్చి భర్తతో చెప్పే అవసరంలేదు."ఏడి? చూపించు" అంటే, ఈను చూపలేదు. ఉన్నాడని చెప్పి ఏం ప్రయోజనం? తనకెక్కడో వొక స్వంత భవనం వుంది. అందులో తనక్కావల్సిన వ్యక్తి వొకడున్నాడు. ఎప్పుడో అద్దె యిస్తాడు. అల్లా అనుకోవడంలో ఆశవుంది. తను ధనికురాలు నన్న భావనతో వొచ్చే ధీమా, భవిష్యత్తుని ధైర్యంగా ఎదుర్కోగల సంతోషమూ వున్నాయి.

ఈ ఉత్తరాలు కొన్ని ప్రమాదకరంగా వుంటున్నాయి. రాత్రి ఆమెను కలవరపెట్టింది ఈ ఉత్తరమే. "ఇంచుమించు నీలాంటిది దొరికేదాకా అతను వివాహం చేసుకోనని...." మళ్ళా చదివి ఈ ఉత్తరం చింపివేసింది అనసూయ. ఈ విశాల ప్రపంచంలో ఇన్ని కోట్ల మానవులలో తన చక్కదనాన్ని మెచ్చుకున్నది అతనొక్కడే. అతన్నెప్పుడూ చూడలేదు. తను చక్కందని తెలుసు అనసూయకు. చాలా మంది స్త్రీలలా అనుకోడం దగాపడటం మాత్రమే కాకుండా, చక్కందన్న భావంపై గురికుదరడంలో వొచ్చే స్థైర్యం వుంది ఆమెలో. ఆమెలో కొత్తగా వొచ్చిన మనోధైర్యానికి, పట్టుదలకీ, ఈ నమ్మిక కొంత కారణం అయినా అదిచాలదు. ఆ విషయం ఇతరులు గుర్తించి, తాము గుర్తించినట్లు తనకు తెలియజేస్తే కాని ఆమెకు తృప్తి సమకూరేటట్లులేదు. అన్యులమాట అటుంచి, ఆమె భర్తే ఆమె చక్కదనాన్ని గుర్తించి, జోహారు పలికిన జ్ఞాపకంలేదు. లోపల ఆమె చక్కదనానికి అతను తృప్తి చెందినా, అది ఆమెకు తెలియపరచలేదు. చుట్టాలు, ఇరుగు పొరుగువారు, రూపంలో ఏదో లోపం చూసి దెప్పిపొడిచేవారూ, ఆక్షేపించేవారూను.

ఒకటి రెండుసార్లు భర్త "నీ కళ్ళు కొంచెం చిన్నవేమో అనుకుంటా" అన్నట్లు జ్ఞాపకం ఒకసారి పాతస్నేహితు డొకాయన వాళ్ళింటి కొచ్చి ఏదో మాటల సందర్భంలో.... "ఏరా కోదండం! నీ భార్యని ఎప్పుడూ చూపావుకాదు.... పెళ్ళికి శుభలేఖ పంపకపోతే మానె" అంటే "చూడతగ్గ విశేషం ఏమీ లేదులే" అన్నాడు భర్త. ఆమెకి అల్లాగనడం చిన్నతనంగా తోచింది.

"నా పెండ్లాన్ని చూశారా"? అని పదిమందికీ చూపకపోయినా, అడిగినప్పుడేనా, తనని గురించి చెప్పొద్దూ! ఇదొక రకం తృణీకరణ. అప్పటి నుండి ఆమెలో సదలిపోతున్న

మనోనిబ్బరానికి, ఆనందం అవసరంగా కనిపించాడు. అతన్ని చూడడం, అప్పుడప్పుడూ అతని వద్దనుండి కాని, అతన్ని గురించి కాని ఉత్తరాలు చదవడం... అంతే ఆమెకోరేది. ఆనందం ఆమెకి బంధువే. నిర్భయంగా అతన్ని తనింటికి రమ్మనొచ్చు. కాని అతనిమీద తను రహస్యంగా చూపే ఆప్యాయత, ఆదరణ, అతన్ని మరింత దూరంగా చేశాయి. అతన్ని గురించి అంతగా యోచించకపోతే, అతన్ని ఏనాడో ఆమె చూసి వుండేది. చించిన ఉత్తరం ముక్కలకేసి చూసింది.

"ఇంచుమించు నీలాంటిదాన్ని..." "భీష్మించుకుకూ...." "మరి మరి అడిగానని వ్రా..." ఉత్తరం ముక్కలని కుంపట్లో పడేసింది అనసూయ.

④

రహస్య భవనానికి తాళాలు వేస్తుంది. తాళం చప్పుడు భర్తకి వినబడకూడదు. కొత్త ఉత్సాహం, సరదా తెచ్చిపెట్టుకుని, ఎప్పుడూ దిగులంటే ఏమిటో తెలియని దానికిమల్లే భర్తతో కులాసాగా కబుర్లు చెప్పాల్సివొస్తుంది. ఆ ఉల్లాసాన్ని అతని సంపర్కంవల్ల అబ్బిన మనోవికాసంగా భావించాడు కోదండరామయ్య. వారిరువురి మధ్యా ఆధ్యాత్మిక చింతన ఒక క్రొత్త బంధం. ఉభయులకూ చిన్నతనంలోనే అంతటి వైరాగ్యం అబ్బడం తమ అదృష్టంగా భావించి, ఆ మనశ్శాంతితో దేశసేవకు పూనుకున్నాడు. రెండేళ్ళు ప్రశాంతంగా గడిచాయి.

కాంగ్రెస్ సహాయ నిరాకరణోద్యమం కొనసాగుతున్న రోజులవి. దేశంలో ముఖ్య నాయకులంతా జైళ్ళలో వున్నారు. కోదండరామయ్యకు భార్యని ఈ కల్లోల వాతావరణంలోకి దింపడం యిష్టంలేదు. దెబ్బలు తగల్లేదు కాని కోదండరామయ్యకి ఆరునెల్లు కారాగార శిక్ష విధించారు. మర్నాడు వెళ్ళాలి.

"మీ వొక్కరూ వెళ్ళడం ఏం బావుంది. పోతే జైల్లోకి యిద్దరం పోదుంగా - నన్నెందుకు యిద్దరం రానిచ్చారుకాదూ?" అన్నది. భర్త నవ్వాడు.

"ఆరునెలలు ఇట్టే గడిచిపోతాయి. "ఇంటా బైటా" అని ఓ గ్రంథం వ్రాశాడు రవీంద్రుడు. భార్య ఇంట, భర్త బైట అని అనుకుందాం. ఆరునెలలు ఇట్టే గడిపి వొచ్చి నీ హస్తాలలో వాల్తాను. బైట జైలు కడ్డీలు. ఇంట భార్య హస్తాలనే కడ్డీలు. మొత్తం మీద జీవితాంతం భారతీయుడికి జైలే, రాసిపెట్టింది."

"జైలు వల్ల దేశానికేం వుపకారం జరుగుతుంది? బైటుంటే ఏదైనా చెయ్యొచ్చు" అన్నది అనసూయ.

"నువ్వు నెలకి మూడురోజులు బైటుండి ఏం వుపకారం చేస్తున్నావో!" అన్నాడు వేళాకోళంగా. ఆమెని చేతుల్లోకి తీసుకోబోయ్యాడు. "ఈ జైలు కూడా ఎందుకులెండి" అని తప్పించింది అనసూయ.

⑤

భర్త జైలుకెళ్ళి రెండునెలలైంది. ఒంటరిగా వుండటం కష్టంగానే వుంది. అట్లాగని వాళ్ళు వీళ్ళు వొచ్చివుండటం ఆమె కిష్టంలేదు. ఏదో అనుమానం, భయం, ఆశ, ఒక్కసారి

ఆనందం రాకూడదూ? ఈ ఆలోచనల నుండి విముక్తి పొందడం కోసం వోవారం రోజుల్లో, జైలు కెళ్ళి భర్తను చూసి వచ్చింది, అరవిందుని రచనలు చదువు కుంటున్నాడాయన. వాటిల్లో వున్నవాటికి ప్లేటో, హెగెల్, కాంట్ రచనల్లో పోలికలు సేకరించి ఒక వ్యాసం వ్రాస్తూ గడుపుతున్నాడు. "ఆకాశంలో పై కెగసిపోతున్న నక్షత్రం తన నీడని దిగవిడవదు – తన వునికికి చిహ్నంగా, ఏ మచ్చా, కళంకమూ మిగల్చదు – తన వయస్సులో పెద్దవైన గుర్తు లగపడవు. అంత స్వచ్ఛంగా పరిణమించాలి. జీవాత్మ – అట్లాంటి జీవాత్మ పరమాత్మలో ఐక్యం అయినప్పుడు, ఆ నక్షత్రంలాంటి పరిపూర్ణత సమకూరుతుంది". ఆ వాక్యం వినిపించాడు కోదండరామయ్య. అది "ఎమర్సన్" వ్రాసిందిట. ఏదో హామీ ఇస్తే విడిచిపెడతారుట బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వారు. హామీ ఇచ్చి ఇంటికి రాకూడదూ? అని అడిగింది భర్తని.

"నువ్వు చెప్పింది చూస్తే అగస్టయిన్ అనే ఒక పాశ్చాత్య యోగి పుంగవుడు చెప్పింది జ్ఞాపకం వస్తోంది. అతను చిన్నతనంలో పాపాలు చేశాడుట. దైవాన్ని తనకి బ్రహ్మచర్యం– పాతివ్రత్యం – ప్రసాదించమని ప్రార్థిస్తూ "ఇంక కొంతకాలం పొయ్యాక అవి ప్రసాదించండి" అని ముగించాడుట తన ప్రార్థన. అల్లాగ, అప్పుడే జైలు విముక్తి వొద్దు; కొంత కాలం అయ్యాక స్వరాజ్యం రావాలని కోరితేనేం!" అని నవ్వేశాడు కోదండరామయ్య.

భర్తను చూసి ఇంటికి తిరిగి రాగానే బెనారెస్ నుండి సూరమ్మ వ్రాసిన రెండు ఉత్తరాలూ చూసుకుంది అనసూయ.

"మీ ఆయనకున్న దేశభక్తి అందరికీ వుంటుందనుకోకు. లోపల నిజంగా లేకపోయినా, కొందరు బైటికి అల్లా కనబడాలని పైపై వేషాలేస్తారంటారు మా వారు. ఎందుకు చెబుతున్నానంటే, ఈ మధ్య ఆనందం ఖద్దరు కట్టడం ప్రారంభించాడు...." అది మొదటి ఉత్తరంలో భాగం.

"....వాళ్ళవూరు వెడుతూ ఆనందం మీ ఊళ్ళో దిగుతానన్నాడు. అక్కడ అతని స్నేహితులెవరో వున్నారట. మీ ఇంటికి వెళ్ళమని మరీ మరీ చెప్పాను. బహుశ, అతన్ని నువ్వు గుర్తుపట్టలేవేమో జాగ్రత్త. చాలా సిగ్గుపడతాడు. అందులోనూ నువ్వు ఒక్కదానవూ వున్నావంటే అసలే భయపడతాడు. అక్కడికీ మన పిన్నికూడా అక్కడే వుందని చెప్పాను. ఎట్లా కనుక్కుని మర్యాదచేస్తావో జాగ్రత్త! సిగ్గు పడతాడు తను ఫలానా అని చెప్పడుకూడా...." అది రెండో ఉత్తరంలో భాగం.

ఆనందం వస్తాడన్న ఉత్సాహంతో రోజులు వేగంగా గడిచిపోతున్నాయి. రోజూ మంచి దుస్తులు ధరించి – ఖద్దరువే – తలలో పూలు అమర్చుకొని రైలు చూచిన తర్వాత భోజనానికి కూర్చునేది అనసూయ. ఆ రోజు మధ్యాహ్నం మూడింటికి పడుకుని వుండగా క్రింది గుమ్మం తలుపు చప్పుడైంది. "ఎవరది?' అంటూ క్రిందికి వెళ్ళింది. "మాట్లాడరేం" అంటూ తలుపుతీసింది. పోస్టు జవాను ఉత్తరం యిచ్చాడు. కోదండరామయ్య దగ్గరనుంచి.

"దేశసేవకు పూనుకోవాలన్నవాడికి ఇంట్లో సరైన జీవితం వుండాలి. స్వంత వ్యవహారాలలో ఒడిదుడుకులు, ఇబ్బందులు, సమస్యలు ఉండకూడదు. భార్య సహకారం

పూర్తిగా వుండాలి. వారిద్దరి అంతరంగిక జీవితాల్లోనూ ఇతరులతో పంచుకోడానికి వీల్లేని ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిగతమైన దాపరికాలు ఉండకూడదని గాంధీగారు అంటూవుంటారు...."

మళ్ళా వీధితలుపు చప్పుడైంది. "తీసేవుంది" అంది అనసూయ మెట్లమీదనుండే. పెట్టి చేతబుచ్చుకొని ఒక నల్లటి వ్యక్తి లోపలికి ప్రవేశించాడు రూమాలుతో మొహం తుడుచుకుటూ.

"ఏమండీ ఇదేనా కోదండరామయ్యగారి యిల్లు?" అన్నాడు ఆ నల్లటి వ్యక్తి.

"అవును, రండి."

"ఆయన వున్నారండీ?"

"ఆయన జైల్లో వున్నారు, నువ్వేనా ఆనందం" అని ప్రశ్నించింది.

"క్షమించండి" అని పెట్టె తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడు ఆ వ్యక్తి.

అనసూయ క్రిందికి దిగింది. తన ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పలేదా వ్యక్తి. ఆనందానికి సిగ్గు. ఫలానా అని చెప్పడు కూడా అని వ్రాసింది సూరమ్మ. ఇతనే అయివుంటాడు. భర్త యింట్లోలేడని రావడానికి జంకాడేమో ఒకవేళ. అల్లా వూళ్ళోకి వెళ్ళి స్నేహితుల్ని చూసివస్తాడేమో! ఉంగరాల జుట్టు – ఆ వ్యక్తి ఎక్కిన బండీ సందుమళ్ళేదాకా చూసి తలుపు గడియవేసి మేడమీద గదిలో మంచంమీద పడుకుని నవ్వుకుంది. ఆనందాన్ని చూడాలన్న అభిలాష నశించింది. ఎంత నల్లగా ఎంత అసహ్యంగా వున్నాడు! వెంటనే సూరమ్మకి ఆనందం రాకని గురించి ఉత్తరం వ్రాసింది అనసూయ.

"ఇంత వింత కురూపి కాబట్టే నువ్వెప్పుడూ ఇతనిని వర్ణించ లేదు" అని ఉత్తరం ముగించింది. ఈ వ్యక్తి కోసం తను కలలో కన్నీరుకార్చి భర్త పెంచుకుంటున్న ఆశాలతని అందులో ముంచివెయ్యడం క్షమించరానిది. ఆవేశంలో అక్కకి వ్రాసిన ఉత్తరాన్ని చింపేసింది. సగం చదివి విడిచేసిన భర్త ఉత్తరాన్ని చివరంటా చదివింది.

"నువ్వు ఆ రాత్రి ఎందుకు కన్నీరు కార్చేవో యిప్పటికీ అర్థంకావటంలేదు. ఆ దృశ్యం స్మరించుకున్నప్పుడల్లా ఏదో ఆందోళన. కాని ఒక్కమాట నొక్కి చెప్పగలను.మనం నిద్రావస్థలోనూ కలలోనూ అనుభవించే ఆనందం కాని, విచారంకాని వాటికి సంబంధించిన ఆలోచనలను కాని యదార్థ జీవితంలో నిత్యకృత్యాలకి అన్వయించేటందుకు ప్రయత్నంచేస్తే జీవితం అర్థశూన్యంగా పరిణమిస్తుంది. ఊహా ప్రపంచంలోని భావాలని పట్టుకొని ఈ సంసారసాగరాన్ని ఈదులాడే యత్నం ఇసుక ఎడారిలో మోటారు ప్రయాణంగా పరిణమిస్తుంది...."

ఆ ఉత్తరంలో "ఆనందం" అనే మాటని వాడాడు భర్త. అదొకటే ఆమెకు నచ్చలేదు.

⑥

అనసూయ కట్టుకొన్న ఊహా భవనం గదుల తాళాలన్నీ తీసి చూసింది. అన్నీ ఖాళీగానే వున్నాయి, ఒక్క గది తప్ప. ఆ గది తాళం రాదు. భర్త యింటికి రాగానే అతని దగ్గరవున్న తాళంచెవితో ఆ గది తలుపు తెరవొచ్చునేమో చూడాలి. అది రాకపోతే తనూ,

భర్తా ఇద్దరి బలం వినిమోగించి తలుపులు వూడగొట్టాలి. జైలు శిక్ష పూర్తి అయిన తర్వాత కోదండరామయ్య యింటికి వచ్చాడు. విడిగా వున్నప్పుడు ఏమేం జరిగిందీ ఏమేం చేసిందీ, కష్టం సుఖం చెప్పుకున్నారు.

"ఏమండోయ్, మర్చిపోయాను. ఒక రోజున ఆనందరావు మనింటికొచ్చాడు." అంది అనసూయ.

"ఆనందరావు ఎవరు?" అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా.

"ఆ అదే, మా అక్కయ్యకి వరసకి మరిది అవుతాడు లెండి. నల్ల కోతిలాగ వుంటాడు. చాలా సిగ్గు. లోపలికి రమ్మంటే రాడు."

"అదేమన్న ముక్క. కోతుల్లో ఎర్రవికూడా వుంటాయి. భోజనానికి వుండమనలేక పోయావా?" అన్నాడు.

"ఏమోసుమండీ. నా కేమంత మర్యాదచేయదగ్గ పెద్ద మనిషిలాగ కనపడలేదు. మీరుంటే మర్యాద చేద్దురేమో. ఆ రంగు ఆ వాలకం, మీరు తీసుకొచ్చారే పట్నంనుంచి, దెయ్యంలాంటి ఆ నల్లపూల తొట్టి – అల్లావున్నాడు" అని విరగబడి నవ్వింది. ఇందులో అంతగా నవ్వడానికి ఏమీ కనపడలేదు కోదండరామయ్యకి.

అనసూయ కంట నీరెట్టడం అత నెరగడు. పళ్ళన్నీ బయటపడేటట్లు నోరంతా విప్పి అల్లా నవ్వడమూ అత నెరగడు. ఆమె బుగ్గలు కొంచెం పెద్దవీ, కళ్ళు కొంచెం చిన్నవీ అవడంచేత నవ్వితే కళ్ళు మరీ చిన్నవవుతాయని ఆమె స్వేచ్ఛగా నవ్వదని కోదండరామయ్య దొడ్డ సిద్ధాంతం. ఆ సిద్ధాంతం తప్పని ఋజువుచేస్తూ అల్లా నవ్వడం అతని కర్థంకాలేదు.

"ఎందుకు అనసూయా అంత నవ్వు?"

"ఏమో!"

ఈ ఆడవాళ్ళతో ఏదొచ్చినా చిక్కే అనుకున్నాడు కోదండరామయ్య.

⑦

రెండునెలలు గడిచాయి. రాత్రి వెన్నెట్లో చాపేసి పడుకుంది – అనసూయ. ఏవేవో ఆలోచనలు. ఏడ్పొస్తోంది తలచుకుంటే. కాని పైకి ప్రకటించేది నవ్వు మాత్రమే. అది మరీ నవ్వొస్తుంది. పైకి నవ్వేసింది. మెట్ల మీదనుంచి పైకి వస్తూ కోదండరామయ్య ఆ నవ్వు విన్నాడు.

"నువ్వు ఒక్కదానివేనా? నవ్వు వినబడితే ఇంకెవరో ఉన్నారనుకున్నాను. ఎందుకా నవ్వు?" అన్నాడు.

ఇంకా నవ్వుతోంది అనసూయ ఆనంద భాష్పాలు వెన్నెట్లో మెరిశాయి. రెండు వేళ్ళు చూసి "పట్టుకోండి" అంది. అతను ఒక వ్రేలు పట్టుకొన్నాడు. "పొరపాటు" అంది. "రెండువేళ్ళూ పట్టుకోవాలి. తెలిసిందా? అందుకూ నవ్వు" అన్నది.

"అమ్మదొంగా, అదా సంగతి!" అతని పట్టు విదిలించేసి నవ్వుకుంటూ అనసూయ క్రిందికి దిగిపోయింది.

8

ఆరుమాసాలు గడిచాయి. ఆ రోజున కోదండరామయ్య తండ్రికి జబ్బుగావుందనీ, వెంటనే రావలసిందనీ, ఉత్తరం వచ్చింది. అతని తండ్రి వుంటున్నది ఒక పల్లెటూరు. అక్కడికి ఇరవై మైళ్ళలోపు. కారుమీద వెళ్ళవచ్చు. అనసూయ కూడా ప్రయాణమయింది. ప్రొద్దున్నే వెళ్ళడానికి కారుని కూడా మాట్లాడివుంచాడు కోదండరామయ్య. మర్నాడు వుదయం కోదండరామయ్య వూళ్ళోకి వెళ్ళాడు. తొమ్మిదింటికి పోస్టు జవాను వుత్తరం యిచ్చాడు. అది బెనారెస్‌నుంచి సూరమ్మ వ్రాసింది.

"ఇదివరకు ఆనందం మీవూరు వస్తాడని వ్రాశాను. ఎందుకురాలేదో రాలేదుట. రాలేకపోయినందుకు నీకు క్షమాపణ తెల్పమన్నాడు. సరే ఎల్లానూ వస్తానన్నాను కదా అని మొన్ననే ఇక్కడనుండి బైలుదేరాడు. ఈ వుత్తరం అందే టైముకి అతను మీ ఇంటికి వచ్చేవుంటాడు. చాలా జాగర్తగా చూడాలి సుమా. సిగ్గుపడతాడు. నిన్ను చూడాలని మరీ మరీ...."

వీధితలుపు చప్పుడు. కోదండరామయ్య కారులోంచి దిగాడు. ఇదివరకొచ్చిన నల్లటి వ్యక్తి ఆనందరావు అనుకొని అతనిమీద ఆమెకున్న పూర్వ గౌరవ భావం చంపుకొని అతన్ని గురించి భర్తతో చెడుగా చెప్పినందుకు విచారించింది అనసూయ.

"నేనివ్వాళ రాను. మీ రెళ్ళండి, నా వొంట్లో బాగాలేదు. పొద్దుటనుంచి తలకాయనొప్పి" అంది తలమీద చేతులుమోపి.

"ఒస్తావని తీరా ప్రయాణం అయ్యావుగా – ఆ వుత్తరం ఎక్కడనుంచీ?"

"మా అక్కయ్య వ్రాసింది. దానికి కడుపులో పోట్లూ అవీ వస్తున్నాయిట. ఏముంటాయి సంగతులు, అందరికీ జబ్బులేగా!" అంది విసుగ్గా.

"దానికేంలే, నువ్వు ప్రయాణం కావాలి – వూరికే కారులో కూర్చొని నిద్రపో. నిన్నక్కడ దిగబెట్టి, విషయం తెలుసుకొని డాక్టరు కోసం మళ్ళా ఈ వూరు ఎల్లానూ రావాలిగా. లే, లే," అన్నాడు కోదండరామయ్య సామాన్లు బంట్రోతుకు అందచేస్తూ.

"నేనిప్పుడు రాలేనండీ, ఆయాసంగా వుంది. ఈ స్థితిలో నేను రావడం మంచిదికాదు! ఏమంటారు? కాసేపు రెస్టుతీసుకుంటే తగ్గిపోతుంది. సాయంత్రమేనా, పొద్దున్నేనా కారు పంపండి." అంది అనసూయ.

"అవునవును. ఎనిమిదో మాసం కదూ!" అని నౌకరుతో ఇంటికి కావలసిన ఏర్పాట్లు చేసి కార్లో వెళ్ళిపోయాడు కోదండరామయ్య.

ఒక గంట పడుకుని లేచింది అనసూయ. స్నానం చేసి భోజనం చేసి అద్దం ముందు జడ సరిగ్గా అల్లుకుంటూ కూర్చుంది. తలుపు చప్పుడైనప్పుడల్లా లేచి వెళ్ళి చూసి వచ్చేది.

మధ్యాహ్నం ఒంటిగంట దాటింది. కాస్సేపు పడుకుంది. మళ్ళా లేచింది. కాఫీ తయారుచేసి తను త్రాగి కొంత ఫ్లాస్కులో పోసి గదిలో బల్లమీద పెట్టింది. ఆ బల్ల గుడ్డ మార్చింది. దాని మధ్య నల్లపూల తొట్టి అమర్చింది. నాలుగు దాటింది. ఏదో చప్పుడైంది.

మెట్లు దిగడంలో జారి పడిన గులాబీ పువ్వును తీసి జడలో పెట్టి తలుపుతీసింది. చిన్న సూట్‌కేస్ చేతిలో వుంచుకొని ఒక వ్యక్తి ప్రవేశించాడు.

ఆశ్చర్యంగా ఆమెకేసి చూశాడు.

"ఆనందా?" అంది చిరునవ్వుతో.

"ఆ" అన్నాడు.

"రా. పైకి రా. ఆ సంచీ అక్కడ వుంచు. అంత చిన్న సంచీ తీసుకొచ్చావేం?" మెట్లు ఎక్కుతున్నారు.

"ఈ సంచీ దగ్గరుండాల్సిందే."

చదువు పూర్తయిందా? ఏం వుద్యోగం చేస్తున్నారు? ఏం పని మీద రావడం, లాంటి కుశల ప్రశ్నలు కురిపించింది. సమాధానానికి అతనికి అవకాశం ఇవ్వకుండానే గదిలో కుర్చీ మీద కూర్చున్నాడు. ఆమె మంచం కోడు పట్టుకొని నిలబడింది. తల వంచుకొని మాట్లాడుతూవున్నా అనసూయ అతనికేసి చూస్తూనేవుంది. మెదడులేని శరీరాలు చేసే ధ్వనులలా పరిణమిస్తోంది వారి సంభాషణ. ఏం ప్రశ్న వేయాలో ఏం సమాధానం చెప్పాలో ఎవ్వరికీ తెలియడం లేదు. కాఫీ కప్పులో పోసి యిచ్చింది.

"మా యింటికి పొరబాటున వచ్చినట్టున్నావ్" అంది.

"అబ్బే, లేదండీ, పనుండబట్టే వచ్చాను, ఆయనేరీ?" అన్నాడు.

"అవును. నాతో నీకేం పనుంటుందిలే" అంది గోడ పైకి చూస్తూ అతను ఆకర్షణీయంగానే వున్నాడు. చామన ఛాయ. పొడుగాటి ముక్కూ పల్చని ఖద్దరు లాల్చీ, మీసాలు లేకపోయినా ఎవరూ వ్యాఖ్యానం చేసేటంత వికృతంగా మాత్రంలేదు.

"కోదండరామయ్యగారేరీ?"

"మామగారికి జబ్బుగా వుంటే చూడ్డానికి వెళ్ళారు".

"వెళ్ళాలనడం నాకు తెలుసు. అప్పుడే వెళ్ళిపోయారా? మీరు వెళ్ళలేదేం?"

అనసూయ కొంటెగా చూసింది. మామగారికి జబ్బుగా వుందని అతని కెట్లా తెలుసు? భర్త సూరమ్మకి వ్రాస్తే, సూరమ్మ ఇతనితో చెప్పిందా!

"అదే, నువ్వొస్తావని వ్రాసింది. అట్లాంటప్పుడు – ఎంతో కాలం నుంచి నన్ను గురించి స్మరించుకుంటున్నావా, అంతమాత్రమేనా కాచుకుని వుండొద్దూ" అన్నది.

అతను నవ్వుతూ లేచి నిలబడ్డాడు.

"నువ్వెప్పుడు పెళ్ళి చేసుకుంటావ్? సంబంధాలేవీ నచ్చటంలేదుటగా" అంది మళ్ళా, తనలాంటిది దొరికేదాకా చేసుకోనని అతని చేత అనిపిద్దామని.

"నాకు పెళ్ళేమిటండీ! డబ్బుంటే చదువులేదు చదువుంటే డబ్బులేదు. ఒకదాని కొకటి అతకడం లేదు" అన్నాడు.

"పోనీ ఎట్లాంటివాళ్ళు నచ్చుతారు నీకూ?"

"ఇప్పుడా విషయం ఎందుకులెండి – ఆయన మళ్ళా ఎప్పుడొస్తారు. ఈ సంచీలో డబ్బుంది. ఇదిగో చూడండీ...."

వీధి తలుపు చప్పుడైంది. ఆమె కోసం భర్త కారులో వొచ్చాడేమోనని కంగారు పడింది. ఆనందరావు ఇది వరకే వచ్చినట్లు చెప్పి అతని రూపాన్ని పరిహసించిన విషయం

గుర్తు కొచ్చింది. ఇప్పుడీ అసలు ఆనందరావుని చూసి అతనితో ఎందుకు ప్రయాణం అవలేదో గ్రహించి అనుమానపడి తీరతాడు భర్త. ఆనందరావుని కాసేపు ఎక్కడేనా దాగమని చెప్పి, భర్తకీ విషయం తెలియకుండా ఏదో చెయ్యాలి. తలుపు తియ్యగానే భర్త మేడమీదకొచ్చి తిన్నగా గదిలోకే ప్రవేశిస్తే! తన మనస్సులోని బాధని, సమస్యలనీ ముందు ఆనందానికి తెలియజెయ్యడం ఎట్లా? ఈ సందర్భాలన్నీ అతనితో చెప్పేటందుకు అవకాశం లేదు.

"నువ్వు దొడ్డిదారిలోకెళ్ళి నూతి వెనక వసారాలో కాసేపు దాగి వుండాలి. మా ఆయ నొచ్చాడు" అన్నది అనసూయ మాటలను పూర్తిగా వుచ్చరించకుండా.

"ఆయన వచ్చారా! ఇకనేం, నాకు కావలసిందే అది" అన్నాడు ఆహ్లాదంతో.

"కాదు నీకు తెలియదు. ఆయన అనుమానపడతారు. అదంతా చాలావుందిలే. నువ్వు దాక్కోక తప్పదు."

"నేను దాక్కోటమెందుకు? నేనేమి అపచారం చేశాను?"

"ముందు నువ్వు లేవాలి. లేకపోతే నాకు చాలా కోపం వస్తుంది" అని అతని బుజాలను పట్టుకుని లేవనెత్తబోయింది.

"ఇదేమిటండీ, దాక్కోటమంటారేమిటి? ఇదేం కర్మ!"

"నువ్వు కదులుతావా, కదలవా?" అని గర్జించింది.

కదలనన్నట్లుగా తలూపాడు. బల్లమీద వున్న నల్లపూలతొట్టెను ఎత్తి అతని మీద విసిరింది. అతను కుర్చీలో వ్రాలిపోయాడు. గబగబా బయటకెళ్ళి అతనున్న గదికి తాళం పెట్టి క్రిందికి వెళ్ళి తలుపుగడియ తీసింది. తీరాచూస్తే నౌకరు. 'రాత్రి కాపలాకి రావాలో లేదో' కనుక్కోడానికి వచ్చాడు. అక్కర్లేదని చెప్పి మెట్లమీద వాలిపోయింది అనసూయ. తను ఘోరం చేసింది. మనస్సు కుదుటపడటం లేదు. తన నిమిత్తం లేకుండానే కలలో కన్నీరులా కళ్ళమ్మట కన్నీరు జారుతోంది. వెళ్ళి గది తాళం తీసింది. ఆ వ్యక్తి లేచి దొడ్లోకెళ్ళి నీళ్ళతో, నుదురు తడుపుకొని రుమాలు తలకి చుట్టి వీధి గుమ్మం కేసి నడుస్తున్నాడు. కళ్ళమ్మట కారే నీళ్ళని తుడుచుకుంటూ అతన్ని వెంబడించింది అనసూయ.

"నన్ను క్షమించు. ఇల్లా చేద్దామనుకోలేదు. పొరబాటు - చాలావుందిలే సంగతి- ఈ రాత్రికి ఇక్కడ నువ్వు నే చెప్పేది వినాలి".

ఆ వ్యక్తి తన సంచీ తీసుకొని బయటకి నడిచాడు.

"ఇవ్వాళ వుండవూ? నే చెప్పేది వినవూ?" అతను వెళ్ళిపోయాడు. తలుపు ముయ్యకుండానే మేడమీదకెళ్ళింది అనసూయ. ఎనిమిది కావొస్తోంది. పగిలిన పూలతొట్టి ముక్కలన్నీ కుప్పగా పోగుచేసి మూలకి నెట్టింది. అక్కడక్కడ చిందిన రక్తంబొట్లని గుడ్డతో తుడిచి శుభ్రంచేసింది. ఆ గుడ్డని దూరంగా తీసుకెళ్ళి అగ్గిపుల్ల ముట్టించి అంటించింది. మంటరేగి పొగకమ్మింది. దట్టమైన పొగలో మంట కనబడటం లేదు. గుడ్డకాలింది. పొగనుంచి తప్పించుకొని మంచం దూరంగా లాక్కొని పరుంది. ఎనిమిది దాటింది. ఇంటిముందు కారునిలిపి మేడమీద భార్యని వెదుకుతూ వెళ్ళాడు కోదండరామయ్య. ఆమె గదిలో లేదు. ఆరుబయట మంచంమీద పడుకొనుంది. అక్కడ దీపం లేదు. గదిలో దీపం వెలిగించి, బయటికెళ్ళి ఆమె మొహంమీదకెత్తి చూపాడు. కనురెప్పల క్రిందనుంచి కన్నీరు ముత్యాలలాగ కారడం కనిపించింది. చకితుడయ్యాడు కోదండరామయ్య.

"అనసూయా! లే. కారొచ్చింది, లే. ఎందుకేడుస్తున్నావ్?" అని ఆమెను కదిపిలేపాడు. ఆమే లేచి కూర్చుంది. కొంగుతో కళ్ళు తుడుచుకుంది.

"ఏడ్చానా? కల ఏమన్నా వచ్చిందేమో."

"ఎందుకు ఏడ్పు? ఏం కలా? చెప్పవూ?"

"వంట్లో బాగాలేదు. నాకేం గుర్తులేదు."

మెట్లు దిగుతున్నారు ఇద్దరూ.

"వెళ్ళేప్పుడు నీతో చెప్పలేదు. ఆనందాచారని వొకాయన్ని డబ్బు తీసుకురమ్మన్నాను. ఈ ప్రయాణానికి డాక్టర్లకీ అవసరం వుంటుందని వచ్చాడా?"

సమాధానం ఆలోచిస్తోంది అనసూయ. ఇంక నాలుగైదు మెట్లున్నాయి. "మెల్లిగా నడు" అని ఆమె భుజంపైన చెయ్యివేసి దింపుతున్నాడు కోదండరామయ్య.

"మీ నాన్నగారి కెట్లావుంది?" అంది నీరసంగా.

"ప్రమాదంలేదు. నాలుగురోజుల్లో నయమౌతుంది. నీ వొంట్లో ఎట్లావుంది? ఫర్వాలేదులే. అక్కడికి వెళ్ళగానే మందు పుచ్చుకుందువుగాని. డాక్టరు కారులో వున్నాడు. అతనూ వున్నాడు కారులో. మనం అక్కడ వుంటామని అక్కడికి వెళ్ళాడుట. మళ్ళా నాతోవొచ్చాడు – అందరం కలిసి కార్లో వెడదామని, మీ బంధువుట – ఆనందరావు..."

చీర కాళ్ళలో మడతపడినట్లు ముందుకు తుళ్ళిపడి మెట్లమీదనుండి అడ్డంగా దొర్లి నేలమీద పడిపోయింది అనసూయ. పెద్ద కేకపెట్టింది. కారులోవున్న డాక్టరూ, ఆనందరావూ లోపలికొచ్చారు. ఆమెను కారులోకి తీసుకెళ్ళి పడుకోబెట్టి హాస్పిటల్‌కి జేరవేశారు. నెలలు పూర్తవకుండానే ఆడశిశువుని కన్నది అనసూయ. ఎఱ్ఱటిమాయలో ముద్దకట్టిన శిశు కళేబరం. తల్లికేం ప్రమాదం జరగలేదు. అనసూయ కలలో చూసి చెప్పిన విషయాలు స్మరించుకొన్నాడు కోదండరామయ్య. ఎన్నాళ్ళనుంచో యత్నించినా జ్ఞాపకంరాని గీతలో శ్లోకం చటుక్కున స్ఫురించింది.

శ్లో!! ధూమేనావ్రియతే వహ్నిర్యథా దర్శోమలేనచ.
యథోల్బేనావృతో గర్భస్తథా తేనేదమావృతమ్.

ఈ శ్లోకం తాను నిదివరలో అనసూయకి చదివి వినిపించాడు. పొగచేత ఎట్లు అగ్ని కప్పబడునో, మురికిచేత అద్దము ఎట్లు కప్పబడునో, మావిచేత శిశువు ఎట్లు కప్పబడునో అట్లు కామముచేత జ్ఞానము కప్పబడి వున్నది– అన్న శ్లోకార్థాన్ని కొద్దిగా మార్చి "అట్లు పురుషుడు స్త్రీ చేతా కప్పబడివున్నాడు" అని వ్యాఖ్యానించినప్పుడు అనసూయ నవ్విన దృశ్యం అతని కినాడు ఆనందాన్ని సమకూర్చింది. కనురెప్పల కింద జారిన కన్నీరు కూడా అంతటి మాయే. ఈ భావం పాశ్చాత్య తత్వజ్ఞుల రచనలలో వున్నది కాని. గీతలో వాడిన ఆ మూడు వుపమానాలు వాటిల్లో చెప్పబడినట్లు అతనికి గుర్తులేదు. "చూడాలి. అట్లాంటివెవరేనా వాడారేమో." లీబ్‌నెజ్ స్పైనోజా రచనల్లో దొరకొచ్చు. యథార్థ జీవితం మాయ అన్నదానికి తార్కాణం కలలో జారిన కన్నీరు.

✡ ✡ ✡